

Odešel Aleš Havlíček

V letošním létě mnohé z nás zaskočila zpráva, že 22. července 2015 náhle zemřel filosof, vysokoškolský pedagog a nakladatel Aleš Havlíček. Bylo mu pouhých 59 let. Je sice snad ještě příliš brzy na hodnocení jeho odkazu, avšak přesto je vhodné představit jeho život a dílo těm, kteří ho neznali.

Aleš Havlíček v mládí jevil zájem o techniku a studoval nejprve Střed-

ní průmyslovou školu jaderné techniky v Praze (1971-1975) a poté Fakultu jadernou fyzikálně inženýrskou ČVUT v Praze (1975-1980). V roce 1980 byl však na podnět Státní bezpečnosti ze studia vyloučen. Patrně se tak stalo kvůli jeho účasti na neoficiálních a za normalizace tajnou bezpečností ostře sledovaných bytových seminářích u Julia Tomina. Havlíček po jeho násilně vynuceném záni-

ku vystřídal těchto seminářů několik, až zakotvil u Ladislava Hejdánka.¹ Kromě zájmu o filosofii měl blízký vztah také k undergroundu, kde se věnoval foto grafování a filmování. Natočil několik dokumentárních filmů o tehdy tabuizovaných tématech, například o koncertech skupiny The Plastic People of The Universe nebo o Janu Palachovi. Nebyl však spokojen s kvalitou videa jako obrazového média, a tak zakoupil stolní počítač a využil svůj organizační a technický talent k vydávání filosofické a teologické literatury. V druhé polovině osmdesátých let se podílel na vydávání samizdatového časopisu *Reflexe* a edice Oikúmené, založených z podnětu L. Hejdánka, a vedl vlastní bytový seminář, ve kterém se četl Heideggerův spis *Bytí a čas*. Obdobně jako i jiní intelektuálové z okruhu neoficiální filosofie a disidentského prostředí musel čelit různým ústrkům ze strany režimu: nemohl nalézt zaměstnání (živil se jako topič v pražském hotelu Jalta a poté jako programátor v podniku META Praha), byl mu odebrán cestovní pas a trvale byl v hledáčku Státní bezpečnosti. Přesto dálkově vystudoval obor radio-technika na Vysokém učení technickém v Brně (1985).

Listopad 1989 znamenal pro Aleše Havlíčka zásadní obrat v jeho životě. Jestliže před tímto datem pro něj byla jakákoli akademická kariéra ve filosofii z politických důvodů vyloučena, nyní

se jí mohl věnovat naplno. V roce 1990 spoluzakládal Institut politologických studií Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze a poté na něm až do roku 2007 učil jako odborný asistent. V roce 2003 obhájil na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze disertační práci na téma *Problém idejí v Platónově dialogu Euthyfón*. V listopadu roku 2008 byl po úspěšném habilitačním řízení v oboru filosofie jmenován docentem na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Od roku 2007 až do současnosti působil jako vysokoškolský učitel na Katedře politologie a filozofie na Univerzitě J. E. Purkyně v Ústí nad Labem. Zde prokázal své nesporné organizační schopnosti, když nejprve zastával pozici proděkana pro rozvoj a informatizaci a pro vědu a zahraniční vztahy (2008-2009, 2009-2011) a poté i náročnou funkci děkana filozofické fakulty (2011-2015).

Havlíčkův přínos pro filosofii lze charakterizovat jako trojí: oborový, pedagogický a nakladatelský. Pokud jde o jeho přínos oborový, zasahuje do tří odborných specializací: antické filosofie, politické filosofie a české filosofie. Nejvíce se A. Havlíček věnoval Platónově filosofii. K hlubšímu zájmu o Platónovu filosofii ho přivedl německý badatel Theodor Ebert a zvláště jeho kniha *Meinung und Wissen in der Philosophie Platons* (1974). Ebert poukazuje na zjevný paradox: Platón je jediným filosofem předkřesťanské antiky, jehož všechny spisy zůstaly zachovány, avšak dodnes toho víme o jeho filosofii velmi málo. Ve srovnání s Aristotelem jsou ústřední nauky Platónovy filosofie dodnes před-

1 K bytovému semináři Ladislava Hejdánka viz dokumentární film *Ladislav Hejdánek*, Česká republika, FILUM 2013, 70 min., režie Barbora Řebíková.

mětem domněnek a spekulací. Ať už jde o smysl nauky o idejích, o její možný vývoj a proměny, nebo o nauku o rozpo-
mínání, anebo o význam ideje Dobra – ve všech těchto ohledech je stav bádání neuspokojivý. Mohou za to ovšem Platónovy texty samy. Obdobně i Havlíček se domníval, že „je smysluplné se k Platónovi vracet, neboť mnohé z otázek, kterými se zabýval, ba i otázka, v čem vlastně spočívá Platónova filosofie a proč psal v podobě dialogů, zůstávají nezodpovězeny. A také analýza problémů, kterou Platón v dialozích předvádí, je dnes buď stále nepochopená, nebo nepřekonaná.“² Havlíček shrnul výsledky svých bádání v knihách *Ideje a zbožnost v Platónově dialogu Euthyfrón* (2012)³ a *Dialog, etika a politika* (v přípravě) a rovněž v příspěvcích určených pro četné mezinárodní a české platónské konference. Zcela mimořádná byla jeho organizační činnost v rámci platónského bádání. V roce 1997 spoluzaložil Českou platónskou společnost a od té doby až do současnosti se podílel na organizaci mezinárodních i českých platónských symposií a na vydání sborníků z nich.⁴ V roce 2003 se stal členem Inter-

national Plato Society a usiloval o to, aby se některá její příští konference konala v Praze. V letošním roce nadto zorganizoval setkání členů mezinárodního sdružení Collegium politicum, zaměřujícího se na antickou politickou filosofii. Toto setkání se jeho zásluhou poprvé uskutečnilo v České republice, a sice v Ústí nad Labem.

Druhým oborem Havlíčkovy odborné specializace byla politická filosofie. Tu chápal jako disciplínu, která „ospravedlňuje lidské jednání ve veřejné sféře“.⁵ Domníval se, že studium různých podob vztahu obce a jednotlivce v dobách minulých nám umožňuje lépe chápat a vyrovnávat se s problémy současnými. Z tohoto důvodu byl hlavním editorem třídílného projektu *Dějiny politického myšlení: antika, středověk a novověk*, který inicioval a z něhož byly zatím publikovány pouze dva svazky věnované středověku.⁶ Havlíček – patrně díky

Seventh Symposium Platonicum Pragense. Praha, Oikúmené 2011, 392 s.; Havlíček, A. – Cajthaml, M. (eds.), *Plato's Symposium: Proceedings of the Fifth Symposium Platonicum Pragense*. Praha, Oikúmené 2007, 349 s.; Havlíček, A. – Karfík, F. (eds.), *Plato's Parmenides: Proceedings of the Fourth Symposium Platonicum Pragense*. Praha, Oikúmené 2005, 323 s. – a další.

2 Havlíček, A., *Dialog, etika a politika: studie k Platónovým raným a středním dialogům*. Rukopis, s. 4 n.

3 Havlíček, A., *Ideje a zbožnost v Platónově dialogu Euthyfrón*. Ústí nad Labem, Filozofická fakulta Univerzity J. E. Purkyně v Ústí nad Labem (dále: FF UJEP) 2012, 150 s. (Recenze: Hobza, P., *Reflexe*, 46, 2014, s. 159-170.)

4 Havlíček, A. – Jirsa, J. – Thein, K. (eds.), *Plato's Statesman: Proceedings of the Eighth Symposium Platonicum Pragense*. Praha, Oikúmené 2013, 240 s.; Havlíček, A. – Karfík, F. (eds.), *Plato's Sophist: Proceedings of the*

5 Havlíček, A. – Herold, V. – Müller, I., Úvod ke druhému svazku. In: titíž (ed.), *Dějiny politického myšlení*. Sv. II, 1: Politické myšlení raného křesťanství a středověku. Praha–Ústí n. Labem, Oikúmené–FF UJEP 2011, s. 7.

6 Viz předchozí poznámka a také: Havlíček, A. – Herold, V. – Müller, I. (ed.), *Dějiny politického myšlení*. Sv. II, 2: Politické myšlení pozdního středověku a reformace. Praha–Ústí n. Labem, Oikúmené–FF UJEP 2011. Doufejme, že se i přes Havlíčkův předčasný odchod podaří vydat i zbylé

své disidentské minulosti – věnoval též zvláštní pozornost problému svobody a lidských práv. V souvislosti s řešením studentských grantů na Univerzitě J. E. Purkyně k oběma tématům uspořádal několik konferencí a workshopů a vydal několik kolektivních monografií.⁷ Sám politickou filosofii pojímal jako normativní disciplínu a jako obor, který problematizuje své vlastní metodologické základy. Právě kvůli tomuto svému pojetí se ovšem neustále dostával do sporů s některými svými kolegy, kteří politologii chápou jako politickou vědu a absoulutizují empirické studium politiky.

Třetím oborem Havlíčkovy specializace byla česká filosofie ve 20. století. Zájem o Emanuela Rádlu, Boženu Komárkovou, Jana Patočku a další filosofy zprostředkoval Havlíčkovi jeho učitel Ladislav Hejdánek. Havlíček vždy poukazyval na souvislost těchto autorů s evropským myšlením, což bylo oceňováno zvláště v zahraničí. V českém akademickém světě byl pak považován za nejpovolanějšího interpreta filosofie Ladislava Hejdánka. V této oblasti byl také důležitým dokumentátorem filosofického dění, jehož byl od osmdesátých let aktérem a spoluvůrcem. V posledních letech se angažoval při vzniku Archivu Ladislava Hejdánka a ještě v le-

tošním roce se stihl významným způsobem přičinit o to, aby byl zahájen rozsáhlý ediční projekt, jehož cílem je souborné vydání spisů Emanuela Rádlu.

Pokud jde o Havlíčka jako pedagoga, byl spolu s Karlem Jaspersem přesvědčen, že smyslem studia na vysoké škole je kultivace (Bildung) smýšlení studentů. Nedomníval se, že vysoká škola se studuje proto, aby studenti získali titul, který by jim poskytl společenskou prestiž nebo lépe placené zaměstnání. Právě tak oponoval názoru politiků, že vysoká škola by měla připravovat své absolventy na praxi. Kladl si v této souvislosti otázku, jaká praxe je pro stát v dlouhodobějším horizontu důležitá. Přímou nesnášel, když se studenti na zkoušku připravili tak, že byli schopni pouze převyprávět obsah knihy nebo odříkat nějakou poučku, kterou se naučili nazpaměť. Smyslem studia na vysoké škole je podle jeho názoru „naučit studenty o těchto znalostech přemýšlet, vysvětlovat jejich smysl, zasazovat je do různých kontextů a hodnotit je“.⁸ Cílem studia na vysoké škole by mělo být osvojení kritického myšlení. V tomto také Havlíček spatřoval hlavní přínos vzdělání. Sluší se dodat, že tyto zásady nebyly pro Havlíčka jen proklamací, nýbrž naplňoval je neúnavnou kolegiální prací se studenty vždy výrazně nad rámec běžných povinností vysokoškolského pedagoga.

V neposlední řadě je třeba vyzdvihnout přínos A. Havlíčka jako nakla-

svazky, které se svými spolupracovnicí a spolupracovníci připravil.

7 Havlíček, A. (ed.), *Svoboda od antiky po současnost*. Ústí n. Labem, FF UJEP 2012, 400 s.; Havlíček, A. – Krbec, L. (ed.), *Hodnoty, stát a společnost*. Ústí n. Labem, FF UJEP 2014, 195 s.; Havlíček, A. (ed.), *Lidská a přirozená práva v dějinách*. Ústí n. Labem, FF UJEP 2014, 235 s.; Havlíček, A. (ed.), *Lidská a přirozená práva jako problém* (v přípravě).

8 Havlíček, A., *Řeč při udílení bakalářských a magisterských titulů*, FF UJEP, červen 2015. Rukopis, s. 2.

datele. V této oblasti je v posledních pětadvaceti letech jeho přínos zcela mimořádný. Když se po listopadu 1989 ukázalo, že s vydáváním filosofické a teologické literatury bude i nadále problém, protože je finančně ztrátové, založil spolu s Ladislavem Hejdánkem a Jakubem S. Trojanem nakladatelství Oikúmené. To se v průběhu let stalo respektovaným nakladatelstvím, které do dnešních dnů vydalo cca 500 titulů. Spolu se vzrůstající produkcí se rozšířil i okruh spolupracovníků nakladatelství a došlo k rozčlenění připravovaných titulů do jednotlivých edičních řad. Nakladatelství Oikúmené vždy dbalo na vysokou odbornou a jazykovou úroveň jednotlivých titulů, což však je spojeno s velkými finančními náklady. Na vydání takřka každého titulu tak bylo třeba obstarat finanční dotaci, aby publikované knihy byly cenově dostupné i vysokoškolským studentům, jimž byly hlavně určeny. Nakladatelství vydává i časopis *Reflexe*, který vychází dvakrát ročně. Havlíček vykonával funkci šéfredaktora/předsedy redakční rady (1990-2007) a byl členem ediční rady a výkonným tajemníkem nakladatelství (1991-2015). Významně se podílel na shánění sponzorů. Jeho rukama prošly v konečné

fázi redakce takřka všechny tituly, které nakladatelství vydalo. Mnohé z nich přitom ještě i přečetl a provedl v nich finální korektury. Většinu manažerských činností pro Oikúmené vykonával bez nároku na odměnu.

Aleš Havlíček patřil k těm, kteří étos filosofie jako kritické a odpovědné disciplíny, jak je v mládí vnitřně přijali při svém formování v „podzemním“ prostředí bytových seminářů a nezávislých aktivit, v nových podmínkách až do dnešních dnů přenášeli a rozvíjeli ve všech svých činnostech odborných i veřejných. Přitom své kolegy, přátele a jejich práci vždy nezištně integroval napříč generacemi a filosofickým zaměřením: jeho odchodem vzniká meze-
ra, kterou bude jen těžko možné zace-
lit. Pokud jde o osobní vlastnosti Aleše Havlíčka, tak v lidském kontaktu byl přátelský, vstřícný a zásadový. Všichni vzpomínají na jeho úsměv. Jeho snahou nikdy nebylo vyčnívat nebo provokovat. Naopak se vždy plně soustředil na svůj cíl, a tím byla filosofie a konkrétně pak služba české filosofické obci. Obětoval jí veškerý svůj čas a energii a zapojil do ní i svou rodinu. Za to vše mu patří náš dík. Jeho odkaz tu zůstává s námi a je na nás, jak s ním naložíme.

Jiří Chotaš

(s přispěním *Tomáše Hermanna*
a dalších)